

הפוסט־מודרניזם והחשיבה הצבאית

בעוד שכלי החשיבה הפוסט־מודרניים מתאימים מאוד לניתוח התופעות שמאפיינות את העימותים של המאה ה־21, כגון טרור המתאבדים, הם אינם מתאימים לגיבוש פתרונות צבאיים קונקרטיים

רס"ן דן פיוטקין

חשיבה בתחום העשייה הצבאית. יסודות החשיבה הצבאית נשענים על הרעיונות של מספר מצומצם מאוד של הוגי דעות צבאיים, שניסו להבין את טבע המלחמה ולהגדיר את העקרונות הכלליים שבאמצעותם יש לנהל את העשייה הצבאית. היות שהמלחמות היו ומהוות חלק בלתי נפרד מהמציאות החברתית, המניעים של החשיבה הצבאית הם פרקטיים. במילים אחרות: החשיבה הצבאית התבקשה ומתבקשת לספק תשובות לסוגיות ספציפיות הקשורות לעשייה צבאית, כגון כיצד לתכנן ולנהל מבצעים ולספק מענה לוגיסטי לפעילות המבצעית.

יסודות החשיבה הצבאית נשענים על הרעיונות של מספר מצומצם מאוד של הוגי דעות צבאיים

ניתן לטעון שאת היסודות של החשיבה הצבאית הניחו שני הוגי דעות ותיאורטיקנים צבאיים: סון טסו וקרל פון קלאוזביץ. כמו אריסטו בתחום הפילוסופיה, כך הם בתחום העשייה הצבאית הגדירו את המושגים ואת היסודות האוניברסליים של עשיית המלחמה.

סון טסו

סון טסו, הוגה דעות ותיאורטיקן צבאי סיני (בערך 400–330 לפני הספירה) הניח הנחות יסוד של העשייה הצבאית. למעשה לא מדובר במודל תיאורטי־פילוסופי, אלא בקובץ תובנות אוניברסליות, שיישומן מביא לניצחון על היריב. סון טסו עמד על הכללים האוניברסליים של עשיית המלחמה הנמצאים ביסוד של כל מעשה המלחמה, ללא קשר לנסיבות ולייחודיות של המדינה ושל התרבות שבהן מתרחש העימות. סון טסו הסביר את המושגים המופשטים בנוגע לעשיית המלחמה ובכך הסדיר את עולם המלחמה.

סון טסו הניח כי לימוד פני הקרקע, בחירת הדרך למלחמה, שאיפה לצמצם את משך המלחמה, עליונות בקצב על פני היריב, הכרה מצוינת של היריב ושל עצמך, תקיפה בנקודות התורפה,

ריבוי העימותים שעימם נאלצים צבאות המערב להתמודד בימינו, מחד גיסא, ושינויים מדיניים, חברתיים וכלכליים במדינות המערב, מאידך גיסא, מחייבים את הצבאות להיערך לאתגרים ביטחוניים חדשים. כדי להתמודד עם האתגרים האלה משקיעים מפתחי התורות הצבאיות מחשבה רבה בפיתוח כלים אינטלקטואליים שנועדו לשפר את איכותם של תהליכי הערכת המצב וליצור מודעות מצבית (Situational Awareness). המטרה המרכזית של המאמצים האינטלקטואליים האלה היא לתכנן היטב ולספק מענה הולם לסוגים רבים ומגוונים של עימותים. במסגרת התהליך הזה עוסקים קברניטי צבאות המערב לא רק בבחינת תורות ותפיסות אלא גם בגיבוש תובנות שהן הבסיס ליצירת המענה לאיומים השונים.

החשיבה הצבאית, המתבססת על העקרונות ועל התובנות שהניחו סון טסו וקלאוזביץ, באה להסדיר את העשייה הצבאית ולהוביל את המפקד לתכנונם ולניהולם של מבצעים באופן שיוביל את הצבא לניצחון במלחמה. החשיבה הצבאית ניגשת לאתגרים אינטלקטואליים באמצעות יצירת תמונה של התופעה וחיפוש אחר פתרון צבאי.

דרך אחרת לגשת לאתגרים האינטלקטואליים האלה היא סדרה של רעיונות ושל תיאוריות פוסט־מודרניות שהעלו הוגי דעות אירופים במאה ה־20. המאמר הנוכחי ידון בסוגיה אם ניתן להשתמש בתיאוריות פוסט־מודרניות לצורך הפרקטיקה הצבאית בכלל ולצורכי תכנון וניהול המבצעים – בפרט.

חשוב להבהיר כי הוגי הדעות הפוסט־מודרניים פיתחו את רעיונותיהם בתחומי החברה והתרבות ולא בתחום הצבאי, כך שהעבודה הזאת תהיה ניסיון לבחון כיצד ניתן ליישם את תובנותיהם בעולם הצבאי־ביטחוני.

החשיבה הצבאית

ניתן לראות בחשיבה הצבאית אשכול של רעיונות, של תובנות ושל אופני

רמ"ד תורת היסוד
בחיבת תוה"ד

במלחמה נובע בראש ובראשונה מהכרת האויב וממיומנויות הלחימה של כוחותינו. הכרת האויב – עליונות במידע לפי המושגים של היום – נובעת משימוש מושכל במודיעין ובמידע נוסף על הסביבה שבה פועל היריב. עליונות במידע מאפשרת למצביא לבחור במדויק את נקודות תורפה של היריב ולתקוף אותן. עליונות במידע היא אפוא תשתית להתקדמות מהירה בניהול המלחמה. יתר על כן, עליונות במידע מאפשרת להעריך נכון את התועלת ואת הנזק שיכולה להביא כל פעילות מבצעית.

מיומנות הלחימה כוללת את היכולת לשלוט על הכוחות וליצור אגבור (סינרגיה) בהפעלת הכוחות כדי למצות באופן מיטבי את היכולות המבצעיות של כל אחת מהזרועות.

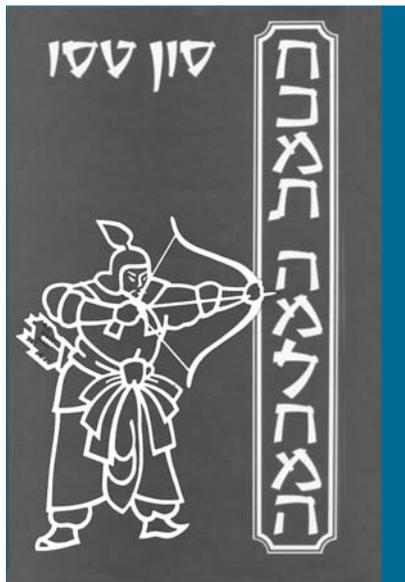
למעשה, סון טסו ניסח את מערכת המושגים המסבירים את תופעת המלחמה על מרכיביה, סוגיה וגורמיה. נוסף על כך הוא הגדיר את העקרונות הכלליים הן לעשיית המלחמה והן לבניין הכוח הצבאי.

קרל פון קלאוזביץ'

קרל פון קלאוזביץ' (1790–1831) היה תיאורטיקן צבאי פרוסי שעסק גם הוא בעקרונות הכלליים של המלחמה

וביישומם במלחמה המודרנית. לדעתו, תיאוריית המלחמה עוסקת בחקר השאלה כיצד להשיג עליונות על פני היריב במשאבים ובניהול המלחמה. קלאוזביץ' ראה באסטרטגיה הצבאית אשכול של עקרונות גמישים לניהול המלחמה. הוא טען כי העקרונות לעשיית המלחמה הם אוניברסליים, והאתגר האמיתי של המצביא הוא ליישם את העקרונות האלה בשדה הקרב. למעשה, ליבת העשייה האסטרטגית – לפי קלאוזביץ' – היא למצוא וליישם באופן יעיל את העקרונות האלה. יישום האסטרטגיה – לפי קלאוזביץ' – הוא לפתור דילמות ובעיות מבצעיות.

בפועל, האסטרטגיה הצבאית אינה נוסחה אלא שילוב של אומנות ושל אמנות. אומנות היא מקצועיות בהפעלת שיטות מדעיות ומיומנות בהפעלת הכוחות. האמנות פירושה היכולת להרגיש מהי הדרך הנכונה בתנאי אי-הודאות של שדה הקרב. אומנותו של המצביא צריכה לבוא לידי ביטוי בידע שלו בתחום ההיסטוריה הצבאית ובתחום השיטות לתכנונם ולניהולם של מבצעים. בסופו של דבר צריכה אומנותו להתבטא בהחלטה על דרך פעולה נבחרת. אולם ההחלטה הזאת חייבת להתבסס לא רק על הנתונים היבשים של שדה הקרב ועל היקף הכוחות של האויב (דהיינו על אומנותו של המפקד), אלא גם על ההבנה כיצד יכול הקרב להתפתח, וכיצד לנהל אותו בתנאים נתונים

סון טסו סבר שעל המצביא לצמצם את משך המלחמה ("מעולם לא היה שהמלחמה נמשכה זמן רב, והמדינה הרוויחה מכך"). מלחמה ממושכת מחלישה לא רק את היריב, אלא גם את כוחותינו. במלחמה המשך נחלש כתוצאה מהפניית המשאבים לצורכי פעילות מבצעית

התבססות העשייה הצבאית על הנחיה מדינית, הערכת תועלת ונזק מכל פעילות מבצעית ויחס הוגן לחיילים ולאוכלוסייה אזרחית – כל אלה הם הגורמים שהפנמתם תביא למצביא ניצחון במלחמה.

תחילתה של כל מלחמה מוצלחת היא לימוד פני הקרקע במובן הרחב ביותר. סון טסו סבור כי ככל שיותר מידע יהיה בידי השליט על אודות היריב, כך גובר הסיכוי שיידע לתקוף אותו בנקודות התורפה. במקביל על השליט "לבחור את הדרך למחנה", דהיינו להפוך את מטרת המנהיג למטרה האישית של כל אחד מהכפופים. משמעות התובנה הזאת היא שעל המפקד לא רק להנהיג את כוחותיו, אלא להגדיר רעיון ולהתמיד במאמצים להשגתו. במילים אחרות: על המצביא לגבש אסטרטגיה מעשית לעשיית המלחמה, להתמקד בגיבוש רעיון מבצעי, בהצבת יעדים ולא בפרוצדורות ובתהליכים תיאורטיים. המנהיגות צריכה לדבר לכולם ולא להישאר ברמת הרעיונות הפילוסופיים.

נוסף על כך הדגיש סון טסו את חשיבותו של מתן היחס האנושי והתגמולים לכוחות, שכן זה מה שמשמר את הכוח ומגדיל את המוטיווציה של החיילים להילחם.

סון טסו סבר שעל המצביא לצמצם את משך המלחמה ("מעולם לא היה שהמלחמה נמשכה זמן רב, והמדינה הרוויחה מכך"). מלחמה ממושכת מחלישה לא רק את היריב, אלא גם את כוחותינו. במלחמה המשך נחלש כתוצאה מהפניית המשאבים לצורכי פעילות מבצעית.

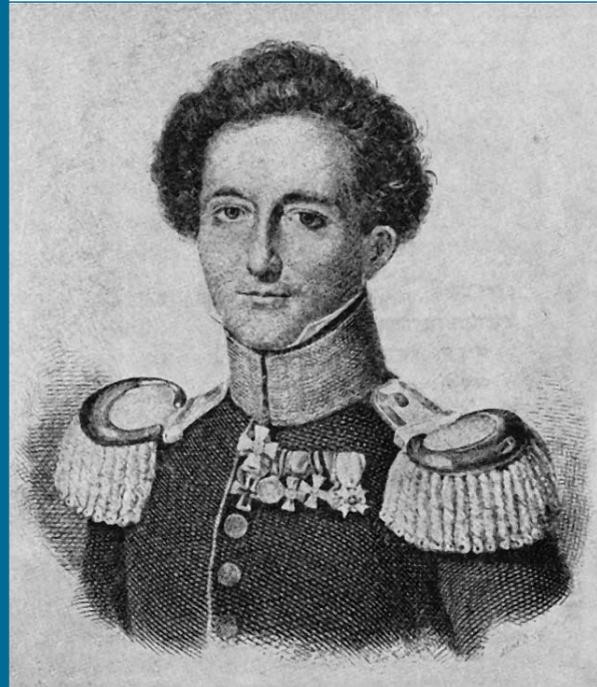
סון טסו ציין כי הערכה נכונה של יחסי הכוחות בין היריב לכוחותינו היא התשתית להפעלתם הנכונה. הוא הגדיר את אמות מידה לצורות שונות של הפעלת הכוח בהתאם ליחסי הכוחות:

אם ברשותך פי 10 יותר כוחות מלאויב – עקוף אותו מכל הצדדים. אם ברשותך פי 5 יותר כוחות מלאויב – תתקוף אותו. אם ברשותך פי 2 יותר כוחות מלאויב – חלק אותו לחלקים, אם כוחותיך שווים לכוחות האויב – תהיה מסוגל להילחם מולו. אם ברשותך פחות כוחות מלאויב – תארגן הגנה.

סון טסו קבע כי הדבר החשוב ביותר הוא לשמר את המדינה ואת כוחה הצבאי, ולכן לדעתו על המצביא לשאוף להביס את צבא האויב בלי להילחם:

המלחמה הטובה ביותר – להביס את תוכניות האויב. במקום השני – למוטט את בריתות האויב, במקום שלאחר מכן – להביס את כוחותיו. הדבר הגרוע ביותר – להטיל מצור.

לפיכך טען סון טסו כי על המצביא לתקוף כאשר האויב נמצא בשלב התכנון. סון טסו היה הראשון שקבע כי הניצחון

קלאוזביץ' טען כי היערכות מתאימה לתנאי שדה הקרב היא יסוד מרכזי של המתקפה וגורם מרכזי להשגת הניצחון

קלאוזביץ' סבר שעל המצביא לבחור נקודה אחת למאמץ העיקרי, שכן הדבר מאפשר לגייס כוח רב נגד היריב ולהביסו. לדעתו, הן בהגנה והן בהתקפה אין להפסיק את הקרב לפני שהמטרה הושגה או לפני שכוחותינו מיצו את כל משאביהם. נראה שקלאוזביץ' פיתח את העקרונות הכלליים של סון טסו כדי שיתאימו למלחמה המודרנית. הדוגמאות הרבות הממחישות את הנחותיו מובאות מתקופתו. קלאוזביץ' הדגיש את חשיבות הקשר בין התיאוריה לפרקטיקה הצבאית. לכן אחת הטענות המרכזיות שלו היא שחשוב יותר ללמוד מדו"חות מבצעים מאשר ממחקרים היסטוריים כלליים. קלאוזביץ' טען כי לימוד פרטים של קרב אחד יכול לתרום למצביא הרבה יותר מאשר לימוד מספרי היסטוריה רבים.

החשיבה הפוסט-מודרנית

הפוסט-מודרניזם הוא תנועה תרבותית רחבת היקף שהתפתחה במחצית השנייה של המאה ה-20 בתחומי הפילוסופיה, האסתטיקה, האמנות ומדעי הרוח. רעיונות הפוסט-מודרניזם צמחו במידה רבה מתוך תחושת האכזבה של הוגי הדעות האירופים מהרעיונות הקלסיים של קדמה, של עליונות התבונה ושל העדר גבולות לרוח האדם.

בשונה מהפילוסופיה האירופית הקלסית דגל הפוסט-מודרניזם בפרדיגמה של רב שיח. משמעות הדבר היא העדר בני סמכא קבועים ואבסולוטיים. ההנחה הזאת זיעזעה את החשיבה האירופית משום שהיא לא הכירה בסמכות והייתה בעלת אופי אנטי ממסדי. ואם לא די בכך היא גם לא התבססה על מודלים קונספטואליים לוגיים מובנים. המוטיבים המרכזיים של החשיבה הפוסט-מודרנית הם "שיח" (במובן הרחב ביותר של המילה) ו"מבוכ" (לבירינט).

אחד הזרמים המרכזיים בפוסט-מודרניזם הוא הדה-קונסטרוקטיביזם שניסח ז'ק דרידה. התיאוריה הזאת דוחה את הפרדיגמה הקלסית המניחה שקיימים משמעות אחת וסדר לוגי בכל תופעה ובכל טקסט. הפוסט-מודרניזם בכלל והדה-קונסטרוקטיביזם בפרט הצביעו על כך שאין משמעות אחת לתופעות בגלל מורכבותם הרבה. לכן בהתאם לפוסט-מודרניזם אין פירוש אחד לתופעות חברתיות, אלא כל אחד יכול לפרש אותן כפי שהן משתקפות בעיניו.

בשונה מהחשיבה הצבאית, הפוסט-מודרניזם אינו גישה פרקטית לפתרון בעיות חברתיות או צבאיות. הפוסט-מודרניזם מנוגד ביסודו לגישה הקובעת שיש לקבל את המציאות כדבר מובן מאליו. החשיבה הפוסט-מודרנית מתייחסת למציאות כאל מרחב הנתון לפרשנות בהקשר מסוים.

ז'ק דרידה ומישל פוקו הם שני הוגי דעות הנחשבים לבולטים ביותר בתנועה הפוסט-מודרנית. הגדולה שלהם אינה נובעת מגילוי חוקים חברתיים חדשים, אלא ביכולתם להטיל ספק במוסכמות היסוד של העולם המערבי ובקריאתם להסתכל אחרת על התופעות ועל הקטגוריות החברתיות.

ז'ק דרידה (1930-2004)

ז'ק דרידה, פילוסוף צרפתי-יהודי עסק, בין היתר, בנייתו משמעותיתיהן של התופעות החברתיות ברמה הבסיסית שלהן.

(אמנותו של המפקד).

קלאוזביץ' הגדיר ארבעה עקרונות כלליים לניהול המלחמה והצביע על דרכי יישומם:

- העיקרון הראשון והחשוב ביותר, לדעתו, הוא עקרון מיצוי הכוח. חשוב למצות את כל יכולות הצבא והחברה כדי להכריע את האויב. הוא הניח כי הטלת מאמץ כבד על החברה במהלך המלחמה מבטיחה את השגת יעדי המלחמה.
- העיקרון השני הוא ריכוז הכוח בכיוון המהלומה העיקרית.
- העיקרון השלישי הוא מהירות, שמאפשרת למנוע פעולות מבצעיות של האויב.
- העיקרון הרביעי והאחרון הוא מיצוי מלא של ההצלחות שהושגו. לדעתו של קלאוזביץ', הבסה טוטלית של האויב היא הניצחון האמיתי.

יישום העקרונות הכלליים שפורטו לעיל במלחמה בא לידי ביטוי בהגנה, במתקפה ובתמרון, שהם לב העשייה הצבאית. קלאוזביץ' טען כי העקרונות הללו פשוטים ומובנים לכל בן אדם ממוצע. הקושי האמיתי הוא ביישומם וביכולת המצביא להישאר נאמן להם לאורך הזמן.

העיקרון המרכזי של ההגנה הוא אקטיביות, כלומר לגרום לאויב להפעיל את כוחותיו במלואם, ואחר כך לתקוף אותו באמצעות כוחות המיועדים לכך. קלאוזביץ' טען כי היערכות מתאימה לתנאי שדה הקרב היא יסוד מרכזי של המתקפה וגורם מרכזי להשגת הניצחון. הוא התבסס על ניסיון היסטורי עשיר של קרבות הגנה שהסתיימו בניצחון.

הוא ניסה לבחון באופן ביקורתי את הפרדיגמות ואת הגישות שהציעה הפילוסופיה בכלל והפילוסופיה הגרמנית של המאה ה-19 בפרט. הוא ביקר את החשיבה המסורתית הפועלת על פי הנחות יסוד באופן לוגי. הוא קבע שאופן החשיבה המסורתית אינו אלא "שינה של התבונה". דרידה טען ששימוש בקטגוריות קבועות אינו אלא התעלמות ממורכבות העולם על שלל תופעותיו. לדבריו, חשיבה בדרך הלוגיקה מתעלמת ממורכבותה של המציאות וגורמת לפשטנות ולהבנה לקויה של המציאות. עיסוקו בבלשנות ושיאיתו לספק הסבר אלטרנטיבי לפילוסופיה הגרמנית הקלסית גרמו לכך שהוא התמקד בתהליך הדה-קונסטרוקציה של המושגים ולאחר מכן של תופעות חברתיות. רעיון הדה-קונסטרוקציה הוא לנתח את המושגים מעבר למשמעות הבלשנית שלהם, אלא בהקשר תרבותי, היסטורי וחברתי. פירוק המושגים למרכיבי המשנה וחיפוש אחר משמעויות בהקשרים מוגדרים מאפשרים להבין את המושגים ואת התופעות החברתיות באופן רחב יותר. הדה-קונסטרוקציה לפי דרידה מתאפשרת באמצעות הפרובלמטיזציה, דהיינו באמצעות העלאת שאלות בנוגע לתופעה המצויה, גיבוש תפיסת הרצוי ויצירת התפיסה המגשרת בין הרצוי למצוי.

בכך ניתן לראות את השטע המרכזי בין גישתו של דרידה לבין החשיבה הצבאית. גישתו של דרידה מתמקדת בפירוק תופעות חברתיות למרכיבים ובניתוח ביקורתי שלהם. החשיבה הצבאית, לעומת זאת, מיועדת להתמודד עם האי-ודאות שמאפיינת את שדה הקרב. לפיכך עליה להיות מוכוונת להתמודדות עם הבעיות ולא לגישור הפערים בין התיזה (המצב

נראה שקלאוזביץ' פיתח את העקרונות הכלליים של סון טסו כדי שיתאימו למלחמה המודרנית

המצוי) לאנטיתזה (המצב הרצוי התיאורטי). הדוגמה הבולטת ביותר לשטע הזה היא היחס למוות. דרידה, בדומה להגל, ראה במשחק בחיים ובמוות ביטוי למשמעות של חיי האדון. על האדון (מצביא, שליט) להישאר בחיים כדי לשמור על סדר עולם קבוע ומקובל. התיזה הזאת נוגדת את תפיסת המוות בחשיבה הצבאית. הצבא הוא ארגון הרואי, שייעודו להגן על האינטרסים הלאומיים החיוניים של המדינה. חיילים עומדים בפני האפשרות שייהרגו בעת מילוי תפקידם. יחד עם זאת החשיבה הצבאית אינה עוסקת בדה-קונסטרוקציה של המוות, אלא קובעת את היחס שלה למוות כאל תופעה חד-משמעית. הסיכון שחייל ייהרג נובע מעצם עיסוקו בלחימה, ולפיכך העניין העיקרי של הצבא בנושא הזה הוא כיצד למזער את הסיכוי שחייליו ייהרגו.

דרידה ניתח לא את משמעות מושג המוות אלא את תפיסת המוות בעיני בני תמותה. הוא ניסה לחקור את תשתית התופעות. לדוגמה, הוא מנתח את המשמעות הסימבולית של טקסי המוות.

דרידה וכן הוגי דעות פוסט-מודרניים רבים אחרים רצו לחקור את מרכיבי התופעות והקטגוריות החברתיות. לעומת זאת, תכליתה של החשיבה הצבאית היא לספק תפיסות

מבצעיות ותורות מבצעיות המכוונות את העשייה הצבאית. דרידה העמיד בשאלה את המבנה הלוגי של המושגים ושל התופעות. כלומר, הוא טען כי תופעות וחוקים משתנים בהתאם לנסיבות. לפיכך לא ניתן, לדעתו, לבנות מודל מחשבתי לוגי המסביר באופן כולל את התופעות החברתיות.

מישל פוקו (1926-1984)

מישל פוקו, הוגה דעות צרפתי, עסק בניתוח קטגוריות חברתיות ("אפיסטמות"). לדעתו הן קיבלו משמעות רחבה יותר מאשר במדע הקלסי. הוא טען כי המדע הקלסי עוסק בהסדרה לוגית של המציאות, תוך יצירת תובנות שמתבססות על מוסכמות חברתיות.

פוקו הציע תחליף לדרך החשיבה הזאת ולשם כך הוא התמקד בתקופות היסטוריות שבהן חלו שינויים מרחיקי לכת בהבנת האדם. פוקו הוציא את הקטגוריות החברתיות ממשמעותן הצרה והציג אותן בקונטקסט חברתי רחב. לדוגמה, שפה, לפי הבנת פוקו, היא מטפורה לאפשרות להפוך תוצרי תרבות אנושית למשהו אחר. השפה בשבילו היא במה לגיבוש תובנות בסיסיות של בני אדם, שעליהן נבנים תהליכים ומנגנונים חברתיים.

פוקו הדגיש שאנשים יוצרים "אוטופיות" על בסיס הנחות יסוד לא אמיתיות, יוצרים מודלים המתבססים על הנחות יסוד כוזבות. כתוצאה מכך השפה מתמלאת במונחים ובמושגים שאינם אמיתיים, ואלה, בסופו של דבר, בונים חומה בין הפרט למציאות וגורמים להבנה לקויה של הסביבה. האדם עובר לחיות בעולם המחשבות משלו, תוך שהוא מתנתק מהמציאות.

פוקו – בדומה להוגי דעות צבאיים בולטים כמו סון טסו וקלאוזביץ – מדגיש את חשיבותה של הסדרת המציאות. אבל בשונה מהם הוא מתמקד ביסודות של תהליכי הסדרת המציאות ולא בהסבר פרקטי של תופעות העשייה הצבאית. פוקו טוען כי סדר הוא יסוד של התופעה, הוא החוק הפנימי שלה. לדעתו, תיאוריות מדעיות ופרשנויות פילוסופיות מסבירות סיבות כלליות בלבד להיווצרות התופעות. יחד עם זאת ישום החוקים והמודלים הוא עולם בפני עצמו, המתרחש במציאות ולא בספרה התיאורטית שיצרו הוגי הדעות.

חשיבה צבאית וחשיבה פוסט-מודרנית: שיתוף פעולה או תנועה בכיוונים שונים?

הגישות הפוסט-מודרניות מתמקדות בעומק המשמעויות של תופעות ושל קטגוריות חברתיות. גישה צבאית, לעומת זאת, מתבקשת להפיק תוצרים שישמשו את הצבא להתמודדות עם משימות צבאיות קונקרטיים. לפיכך כל ניסיון לפרק את משמעויות המושגים הצבאיים המסורתיים, כגון תמונת מצב, הערכת מצב, פקודת מבצע ועוד ולעשות להם פרובלמטיזציה מביאה להענקת משמעויות פילוסופיות למושגים צבאיים בעלי משמעות ברורה. כתוצאה מכך נוצרים מושגים חדשים שבאמצעותם לא ניתן להמשיג דרכים לפתרון בעיות צבאיות. הטענות כי עידן העימות המוגבל דורש "חשיבה אחרת" הן דוגמה לסטיות מהדרך המסורתית (שכוללת את לימוד המשימה, איסוף הנתונים וניתוחם, גיבוש דרכי הפעולה

על נתונים שנאספו ועובדו.

לחשיבה הצבאית קיימת תכלית ברורה: הלחימה היא פועלת בתחום רחב מאוד, אך מוגדר. חשיבה פוסט־מודרנית על סוגיה עוסקת בנושאים שונים בהתאם להתמחות של החוקר. לדוגמה, ז'ק דרידה עסק בפיתוח רעיונותיו בתחום הבלשנות, מישל פוקו נטה לעסוק יותר בתחום הפסיכולוגיה החברתית ובתחום הפילוסופיה. ריבוי התחומים שבהם משתמשים החוקרים בגישות הפוסט־מודרניות גורם לכך שהחוקרים עוסקים בנושאים רבים, אך אינם יוצרים התמחות במילים אחרות: רוב החוקרים הפוסט־מודרניים נשארים ברמה הכללית של חקר התופעות והתחומים בלי לחקור את התופעות לעומקן. לא בכדי הטקסטים של הוגי הדעות הפוסט־מודרניים הם כה מורכבים ובלתי ברורים גם למי שעוסק באופן מקצועי בתחום מדעי הרוח והחברה. הדבר נובע מכך שהוגי הדעות הפוסט־מודרניים מוכנים להשלים עם העדר השלמות של רעיונותיהם.

הגישה הפוסט־מודרנית מתמקדת ביסודות התופעה ואינה מספקת בסיס להתמודדות עם סוגיות ממשיות. לפיכך גישה פוסט־מודרנית על תחומיה השונים מתמקדת בניתוח משמעותיות והקשרים ואינה מוכוונת למתן פתרונות. לכן בדרך כלל נראים המחקרים שפירסמו הוגי הדעות מהאסכולה הזאת כניתוח תיאוריות של חוקרים אחרים.

דרידה עוסק בפרובלמטיזציה של התובנות שהשאיר ובפירושים שנתן הפילוסוף ז'ורז' בטאי (Bataille). מישל פוקו ניתח קטגוריות חברתיות ומחשבתיות כפי שהשתקפו בתובנות של הפילוסופים ביוון העתיקה ובאירופה של ימי הביניים. ההוגים הפוסט־מודרניים משאירים למעשה את הקורא עם שאלות רבות ועם הראייה המאוד מיוחדת שלהם, אך ללא פתרונות ספציפיים כפי שדורשת העשייה הצבאית.

פוקו מתמקד ביסודות של תהליכי הסדרת המציאות ולא בהסבר פרקטי של תופעות העשייה הצבאית

השוני המהותי בין החשיבה הצבאית לחשיבה הפוסט־מודרנית הוא אפוא ביחס שלהן למציאות. הגישות הפוסט־מודרניות מתמקדות בפרובלמטיזציה, בשאלת השאלות ומנסות להבין את יסודות התופעות ואת הקטגוריות החברתיות. כל הוגי הדעות השייכים לאסכולה הפוסט־מודרנית שאפו ושואפים לחקור את יסודות התופעות החברתיות. לפיכך תופעת המלחמה וכל מה שקשור לעשייה הצבאית לא זכו לתשומת ליבם. גורם נוסף שהשפיע על אי־התייחסותם לנושאים צבאיים בכלל ולניהול המלחמה בפרט הוא עמדתם האנטי צבאית של רבים מהם. היו בהם מי שהעדיפו לקדם רעיונות של שיח ושל שוויון – בניגוד להיררכיה התופסת מקום מרכזי בעולם הצבאי. הוגי דעות פוסט־מודרניים ראו בעולם הצבאי ביטוי לעקרונות ולתכנים של העולם הקלסי שממנו הם התאכזבו.

האפשרויות ולבסוף בחירת דרך פעולה נבחרת) לכיוון של פיתוח רעיונות שאין להם בסיס צבאי. בסופו של דבר נוצר קושי בהטמעת הרעיונות האלה בעשייה הצבאית בשל אי־התאמתם להיגיון ולמבנה של המערכת הצבאית. למעשה נוצר מצב שבמקום לנתח את שורשי העימות המוגבל, את מרכזי הכובד של האויב ולפתח תפיסות ותורות צבאיות שינחו את הצבא כיצד לפעול בסביבה מבצעית משתנה ומורכבת, עוסקים החוקרים בניתוח קטגוריות חדשות שהם בעצמם המציאו. פיתוח תפיסות מבצעיות בדרך הזאת מוביל לכך שהתפיסות מתבססות לא על צרכים מבצעיים אמיתיים, אלא על רעיונות ועל תובנות שהם פרי חשיבה תיאורטית בלבד. זה קורה משום שהגישות הפוסט־מודרניות הן מוכוונות פרובלמטיזציה, דהיינו להעלאת השאלות ולא לפרקטיקה הצבאית. הבעיה המרכזית ביישום הרעיונות שפותחו בדרך הזאת נוצרת בקרב המפקדים לאחר הפרובלמטיזציה. לאחר העלאת השאלות הם נדרשים להתמודד עם אתגרים מבצעיים שונים ומגוונים. הגישות הפוסט־מודרניות מנחות את המפקדים כיצד לשאול שאלות,

גישתו של דרידה מתמקדת בפירוק תופעות חברתיות למרכיבים ובניתוח ביקורתי שלהם

אך משאירות אותם ללא כלים ומודלים פרקטיים להתמודדות עם בעיות מבצעיות ספציפיות.

ניסיון האמריקנים באפגניסטן מוכיח כי הדרך המסורתית לתכנון מבצע ולהפעלת כוחות שמבניהם וכישוריהם מתאימים למאפיינים של סביבת הלחימה היא הדרך המוצלחת ביותר להשגת מטרות צבאיות. לפני תחילת המערכה הבינו קברניטי צבא ארה"ב כי השגת המטרות הצבאיות תלויה במידה מכרעת בהבנת יחסי הכוחות והתהליכים בתוך החברה האפגנית. האמריקנים השקיעו בלימוד יחסי הכוחות, בזיהוי ובניתוחם של מרכזי הכובד של החברה וכתוצאה מכך הם השכילו לבוא לאפגניסטן כמי שמסייעים לכוחות האפגניים שהתנגדו למשטר הטליבן ולא כזרים שבאו לכבוש את המדינה ולהקים בה משטר חדש. ההצלחה הזאת נבעה במידה רבה מהערכת מצב ומלימוד לקחים צבאיים מהמלחמות הקודמות באפגניסטן בכלל ומהפעילות הצבאית של כוחות ברית־המועצות בשנות ה־80 של המאה ה־20 בפרט.

במהלך המערכה באפגניסטן פעלו כוחות סדירים של ארצות־הברית בסביבה שמעולם לא נלחמו בה ושאינה מאפשרת למצות את מלוא היכולות הצבאיות והטכנולוגיות, אך הצליחו הודות לתהליך מסורתי של הערכת מצב ושל בחירת דרך פעולה נבחרת המתאימה ביותר לנסיבות.

הדוגמה הזאת מראה כי הערכת מצב, גיבוש תמונת מצב, גיבוש דרכי פעולה אפשריות ובחירת דרך פעולה הם מרכיבי התהליך שמוביל להשגת מטרות צבאיות לא רק במלחמה בין יישויות מדיניות, אלא גם בעימות אסימטרי. לעומת זאת הנחות היסוד של הגישות הפוסט־מודרניות הן תיאורטיות. מי שהולך בדרך של החשיבה הצבאית המסורתית מתבסס על עובדות,

העימותים האסימטריים מציבים בפני קברניטיה של המערכת הצבאית אתגרים מורכבים. כדי להבין את יסודות העימותים האלה לא מספיק לחשוב במושגים של תיאוריית המלחמה. על אנשי הצבא לחשוב על יסודות העימותים. חשוב להבין לעומק כיצד נוצרות קואליציות של ארגוני הטרור, מהם מניעי המחבלים המתאבדים, כיצד לזכות במערכה על ליבה ועל תודעתה של האוכלוסייה האזרחית ולגרום לה לא לתמוך בארגוני הטרור. לא ניתן להתמודד עם סוגיות כאלה באמצעות כלים של החשיבה הצבאית בלבד, כיוון שלא מדובר בשדה קרב, ביחסי כוחות ובהפעלתם כפי שהיה בעידן של סון טסו או של קלאוזוויץ'. הצבא המודרני מוצא את עצמו פועל בשטח רווי אוכלוסייה נגד כוחות מסוגים שונים ומגוונים שאינם צבא. השתקפותה של פעילות הצבא בכלי התקשורת משפיעה מאוד על קצב ניהול המבצעים ועל יכולתו של הצבא להשיג את מטרותיו המבצעיות. במצב כזה קטגוריות מרכזיות של החשיבה הצבאית, כגון כוחות האויב, מאמץ עיקרי, תמרון, הגנה, מתקפה מקבלות משמעות אחרת. כדי להבין את המשמעות נדרשים כלים שאותם מספקת החשיבה הפוסט־מודרנית – בראש ובראשונה הפרו־בלמטיזציה.

יחד עם זאת את תכנון המענה הצבאי חשוב לעשות באמצעות כלי החשיבה הצבאית. חשוב מאוד לשמר את תהליך הערכת המצב הכולל את המרכיבים הבאים: גיבוש רעיון מבצעי על־ידי המפקד, איסוף ועיבוד של נתונים על האויב והשוואת נתוניו לנתונים על כוחותינו, גיבוש דרכי פעולה אפשריות, בחירת דרך פעולה נבחרת ופיקוח על יישום ההחלטות. כך ניתן לגבש את ההחלטות הניתנות ליישום בדרך שהמערכת הצבאית יודעת לעשות. אם יערבו המפקדים את החשיבה הפוסט־מודרנית בתכנונם ובניהולם של המבצעים, הם יישארו עם שאלות רבות ועם תשובות מועטות ולא מספקות.

לפיכך חשוב מאוד לשמור על הגבול בין השימוש בכלי החשיבה הפוסט־מודרניים כדי להבין תופעות מורכבות, כגון עימות אסימטרי, לבין תכנון וניהול של מבצעים המתנהלים על־פי עקרונות וכללים ברורים ומגובשים. הצבא הוא ארגון פרקטי הפועל, בדרך כלל, על בסיס תפיסות מבצעיות ותורות לחימה מחייבות המנחות אותו בכל השלבים של העשייה המבצעית. לפיכך עיסוק בפרובלמטיזציה לצורך הבנת התופעות המורכבות יכול להועיל עד לשלב שבו נדרש לספק מענה צבאי. החל מהשלב הזה חשוב לעבור משאלות לגיבוש התשובות באמצעות יישום עקרונות המלחמה.

לוחמים אפגניים בדרכם לקרב נגד כוחות סובייטיים

ההצלחה של האמריקנים באפגניסטן נבעה במידה רבה מהערכת מצב ומלימוד לקחים צבאיים מהמלחמות הקודמות באפגניסטן בכלל ומהפעילות הצבאית של כוחות ברית־המועצות בשנות ה־80 של המאה ה־20 בפרט

החשיבה הפוסט־מודרנית עוסקת במגוון רחב של תחומים, אך עד כה לא ירדה לעומקן של התופעות החברתיות. ההצלחה הגדולה ביותר של הפוסט־מודרניסטים היא שהצליחו להראות לעולם הסתכלות אחרת על התופעות החברתיות ולהציב סימן שאלה על מוסכמות היסוד של העולם המערבי.

החשיבה הצבאית, לעומת זאת, על סוגיה אינה פילוסופיה. ייעודה הוא לכונן את העשייה הצבאית ולתת פתרונות מבצעיים. בשונה מהחשיבה הפוסט־מודרנית, מתבססת החשיבה הצבאית על הנחות יסוד ועל מוסכמות אוניברסליות. אין דיון בקטגוריות ובמוסכמות עצמן, אלא ביישומן בלחימה. החשיבה הצבאית מתמקדת לאורך ההיסטוריה שלה בקביעה או בהסדרה של דרכי הפעולה בתנאים שונים ומשתנים. הוגי דעות ותיאורטיקנים צבאיים לדורותיהם שאפו לדון במעשה המלחמה כתופעה רציונלית המתנהלת לפי עקרונות וכללים ברורים, גם אם משתנים.

למעשה, החשיבה הצבאית מנסה לספק למפקדים כלים להתמודדות עם אי־הוודאות בשדה הקרב.

מניתוח החשיבה הצבאית והחשיבה הפוסט־מודרנית עולה כי הן פועלות בעולמות תוכן שונים שאינם ניתנים לגישור. החשיבה הפוסט־מודרנית עוסקת בניתוח משמעויותיהן של תופעות חברתיות, ואילו החשיבה

הצבאית דנה בעיקר בהסדרת עולם המלחמה. משמעות הדבר היא כי לא ניתן לחשוב בו זמנית במושגים של חשיבה צבאית ושל חשיבה פוסט־מודרנית.

יחד עם זאת, שינויים מרחיקי לכת שחלו בסוגי העימותים פותחים בפני הפרובלמטיזציה אופציה לשמש כלי להבנה עמוקה יותר של התופעות הקשורות לעולם המלחמה במאה ה־21. לדוגמה, את טרור המתאבדים לא ניתן להסביר בצורה משביעת רצון באמצעות הכלים של החשיבה הצבאית הקלסית (סון טסו וקלאוזוויץ). אחת הדרכים החלופיות להסביר את התופעה הזאת היא באמצעות ההבנה כי מדובר בתופעה שיש לה לא רק מרכיבים צבאיים, אלא גם מרכיבים תרבותיים, חברתיים, פסיכולוגיים ופוליטיים. לשון אחר: חשוב לעשות פרובלמטיזציה של התופעה, להעריך מחדש את הפרדיגמות שבאמצעותן מנסים צבאות המערב להבין את התופעה במושגים של הסביבה שבה נוצרה התופעה. לאחר שיימצאו שורשי התופעה, ניתן יהיה לתכנן ולספק מענה צבאי באמצעות הכלים של החשיבה הצבאית.

